

kezdi sarjadni: az állam mindinkább egybevágó lesz a népnek, a közösségnek csaknem minden érdekével. Ez akaratlan éstatizmus. Ide jutottunk el a történet folyamán.

Mindezek után: a nevelés kérdésében most új célpont villan fel. Ha az állam a maga bürokráciáját elégtelennek érzi (a bürokrácia nem is mindenféle ügy elintézésére alkalmas) és kénytelen a társadalomhoz fordulni, akkor a felnövekedő ifjú nemzedéket át kell hatni a társadalmi feladatok súlyának érzésével. Íme — a mai helyzetben — ez a főrűgője még az »állampolgári« nevelésnek is. A közösség érdekeit, eszményeit szolgálni! — ez alól immár senki ki nem vonhatja magát.

Dékány István.

CSEHSZLOVÁKIA MŰVELŐDÉSPOLITIKÁJA ÉS A MAGYAR KISEBBSÉG.

Tárgyilagosan, őszintén és elfogultság nélkül kívánok áttekintő képet adni a világháború után a győztes hatalmak által megteremtett Csehszlovákia művelődési viszonyairól s az odakerült magyarság önvédelmi harcáról. Ennek a húsz évnek a története rendkívül érdekes és tanulságos, s nézetem szerint mulasztás volna, ha mi, magyarok le nem vonnók belőle a következtetéseket.

Amíg a világháború alatt a magyar nép legjobbjai a különböző harctereken vérezték, azalatt a cseh és szlovák politikusok, közigazdászok, jogászok, pénzemberek, tanárok tervszerűen készítették elő az új csehszlovák állam belső szervezetét, törvényeit, rendeleteit, s minden fontosabb állásra előre kijelölték a szerintük alkalmas és megbízható embereket. Az új állam megteremtői tudták, hogy nagy és nehéz feladatra vállalkoznak, amikor oly nemzeti államot akarnak teremteni, amelyben a lakosság különböző, egymással szemben ellenséges érzületű nemzetekből és nemzettöredékekből tevődik össze.

A Csehszlovákiához csatolt magyarságot az államfordulat teljesen készületlenül találta. A nemzet vezetésére hivatott magyar középosztály tanácstalanul állott az új helyzetben s nem tudott eligazodni a nemzetiségi kérdés szövevényes utain. A parasztság szervezetlen volt, a munkásság pedig a marxista eszmékre esküdött és külön osztályt alkotott, amely kezdetben nem az uralkodó, többségi nemzettel, hanem a magyar középosztállyal és a földműves társadalommal szemben épített ki harcvonalat.

Nagy erőpróbája volt ez a húsz év a Csehszlovákiában élt magyarságnak. Idegen állam keretében kellett zsenge erőit összefogni, nemzetvédelmi szerveit kifejleszteni s védekezni mindenemű elnemzetietlenítés ellen.

I. A csehszlovák állam megalkotói nemzeti állam megteremtésére törekedtek, jóllehet ismerték azokat a nehézségeket, amelyek ennek útjában állottak.

Az antant államférfiainak megnyugtatósára írta meg Benes azokat az emlékiratokat, amelyekben ígéretet tett, hogy a csehszlovák államba bekebelezett nemzetiségek teljes egyenjogúságot és messzemenő művelődési szabadságot kapnak, az új köztársaság alkotmánya demokratikus szellemű lesz és az államot svájci mintára rendezik be.

A köztársaság első kormánya kötelezte magát, hogy a békeszerződés kisebbségvédő pontjait beveszik az alkotmánytörvénybe; ez meg is történt. Ezek a pontok a nyelvi, gazdasági egyenjogúságot, a közhivatalokban való arányos részesedést, kisebbségi iskolák, szociális intézmények létesítését és állami támogatását tartalmazzák, s a kisebbségek közigazgatási, művelődési és gazdasági önkormányzatának megvalósításában kiindulópontul szolgálhattak volna.

Az évek folyamán e kisebbségvédelmi követelések körül elkeseredett harcok indultak meg az úgynevezett központosító irányzat és a nemzeti kisebbségek között, s a kettő között a szakadék egyre mélyült, míg végül is bekövetkezett a csehszlovák állam összeomlása.

Ezen húsz év alatt a csehszlovákiai magyarság nagy életiskolán és érdekes lelki átalakuláson ment keresztül. Ezt nem lehet letagadni, s nézetem szerint — aki az ottani politikai küzdelmekben, szervező és művelődési munkában kezdettől fogva a legutolsó időkig cselekvő részt vettem — ez a húszéves önálló élet a bennünket ért anyagi és szellemi veszteségek dacára sok tekintetben előnyös volt, s az egyetemes magyar szellemi, gazdasági és művelődési életben hasznosítani is fogjuk.

Az idegen uralom alatt jobban ráeszméltünk hibáinkra, gyengéinkre, erősödött bennünk a nemzeti öntudat, a nemzeti összetartás érzése, megtanultunk önállóan határozni, cselekedni, s oly politikai iskolán mentünk keresztül örökösen veszélyeztetett helyzetünkben, hogy méltóan kapcsolódhatunk bele az egyetemes nemzeti munkába.

A csehszlovák állam vezetői a köztársaság belső megerősödését és a nemzetiségek meghódítását nagyszabású és átgondolt művelődéspolitikai tevékenységgel igyekeztek e húsz év alatt megvalósítani. Ebből a célból mindjárt az államfordulat után nagyfontosságú törvények jelentek meg iskolaügyi és népművelési téren.

A népiskolák szervezéséről a 189/1919. sz. törvény gondoskodik, amely kimondja, hogy amely községben legalább 40 iskolaköteles gyermek jelentkezik, ott a jelentkező gyermekek számára elemi iskola létesíthető, amelyben a gyermekek anyanyelvén kell tanítani. Ahol legalább 300 elemi iskolás gyermek van, ott polgári iskola szervezhető, mégpedig hasonló értelemben. E mellett a törvény biztosítja az állam részére azt a jogot, hogy a gyermekek szá-

mára való tekintet nélkül állíthat *államnyelvű iskolát* bármely közösségben. Ezen az alapon épültek fel azután a nemzeti kisebbségek által lakott területeken a csehszlovák nyelvű ú. n. kisebbségi iskolák százai, amelyek egyrészt a cseh és szlovák kisebbség — pl. a telepések — gyermekei részére biztosították az anyanyelvű oktatást, másrészt a nemzeti kisebbségekhez tartozó gyermekek elnemzetietlenítésének szolgálatában állottak.

1919. márciusában jelennek meg a közművelődési bizottságokról és tanfolyamokról, valamint a községi könyvtárak létesítéséről szóló, igazán mintaszerű népművelési törvények, amelyek a nemzeti kisebbségek művelődési igényeit is figyelembe veszik.

Ezzel egyidejűleg megkezdődik az összes fajtájú iskolák átszervezése, melynek során a nemzeti kisebbségek iskoláinak százait szüntetik meg a vegyes nyelvterületeken és oly magyar vagy német községekben, amelyekről egyoldalúan megállapítják, hogy a lakosság többsége elmagyarosodott vagy elnémetesedett szláv.

A szlovenszkói iskolaügy átszervezését a Pozsonyban székelő »teljes hatalmú minisztérium« — amely kibővített hatáskörrel megfelelt a mi jelenlegi tárca nélküli minisztériumunknak — Stefanek Antal közművelődési előadóra bízta, aki erre a feladatra teljes hatalmat kapott és másfél év, tehát aránylag rövid idő alatt elvégezte az átszervezést.

Az átszervezés következtében a szlovák iskolák száma e másfél év alatt 2000-rel szaporodott, s a hiányzó tanerőket Csehországból áthelyezettekkel pótolták; számuk kb. 500 volt. A magyar megyei tanfelügyelők helyett járási tanfelügyelőket állítottak a népoktatás élére, kezdetben 46-ot. Ezek a tanfelügyelők kivétel nélkül tanítókból kerültek ki, ha szlovák szempontból megbízhatóknak tekintették őket és ha azelőtt is szlovákoknak vallották magukat. Az északi szlovák területre cseh nemzetiségű tanfelügyelőket is kineveztek. A magyar népiskolák felügyeletével magyarul tudó, de szlovák érzelmű tanfelügyelőket bíztak meg. A csehszlovákiai magyarság állandóan sérelmezte is, hogy a tanfelügyelők között nem volt egyetlen magyar nemzetiségű egyén sem. Mivel a csehországi népoktatásügy, ahol a népiskolák legnagyobbbrészt állami jellegűek, lényegesen különbözött a szlovenszkói helyzettől, azért a szlovenszkói népoktatás alapja mindvégig a magyarországi 1868. évi XXXVII. tc. maradt.

A szlovenszkói iskolaügy átszervezése az államfordulat után nagymértékű volt. Néhány számadat kellőképpen megvilágítja a helyzetet:

Az 1920/21. iskolai évben 3682 *népiskola* működött Szlovenszkóban 6229 tanerővel. Ebből 2611 szlovák tannyelvű, 115 ruszin, 110 német és 748 magyar. 98 népiskola vegyes nyelvű. Az iskolásgyermek száma 421.364. Ebből 275.706 szlovák, 108.728

magyar, 15.823 német, 11.816 ruszin, 9.116 zsidó, a többi megoszlik. A magyar tanítók száma 1582.

Az 1937/38. tanévben összesen 4297 népiskolát mutat ki a hivatalos statisztika Szlovenszkóban. Ebből 3277 szlovák tannyelvű, 136 ruszin, 129 német, 754 magyar s 1 francia. A 11.709 osztályból 1879 osztály magyar és 9142 szlovák. A magyar tanítók száma 1860, a szlovák tanítóké 8973. A magyar elemi iskolák növendékeinek száma 85.507, a szlovák elemi iskolák növendékeié 412.596.

A magyar iskolát látogató gyermekek száma tehát csökkent, s némi csökkenést mutat a szlovák iskolák növendékeinek száma is. Amíg a magyar iskolák száma 16 év alatt mindössze 6-tal szaporodott, a szlovák iskolák száma 2611-ről 3277-re emelkedett.

A szlovák tannyelvű népiskolák fejlesztésében nagy szerepet játszott a Slovenska Liga nevű iskolaegyesület, amely 1920. óta körülbelül 270 szlovák iskolát állított fel és jórészt maga is tartotta fenn őket.

Rohamos fejlődést mutat a *polgári iskolák* gyarapodása. Ez Csehországban kedvelt iskolafaj és a cseh népművelésben nagy szerepet játszik évtizedek óta.

Az államfordulat óta Szlovenszkóban 164 szlováknyelvű polgári iskolát létesítettek, holott a magyarságnak az 1937/38. iskolai évben mindössze 14 önálló és 10 vegyes tagozatú polgári iskolája volt. Az összes polgári iskolák száma 1938-ban 232. A növendékek nemzetiségi megoszlása a polgári iskolákban az 1937/38. tanévben a következő: szlovák 60.014, magyar 6216, német 2853, zsidó 1500. Az összes polgári iskolai tanerők száma 1884.

A szlovák *középiskolák* felállítása hasonlóképen gyors iramban indult meg. Az 1919/20-i iskolai év végén már 33 szlovák tannyelvű iskola működött; számuk azóta 38-ra emelkedett, s 18 tanítóképzőt kell még hozzávinnünk. Ez a gyors átszervezés csak úgy vált lehetségessé, hogy a csehországi tanügyi kormányzat 300 cseh középiskolai tanárt bocsátott Szlovenszkónak rendelkezésére.

Szlovenszkóban a magyar tannyelvű középiskolák száma 7 volt, továbbá még 2 tanítóképző (1 állami és 1 zárdai). Legújabbban Komáromban a róm. kat. és a református egyház is nyitott tanítóképzőt a felekezeti iskolák számára.

A középiskolai növendékek száma az 1931/32. tanévben 23.614 volt, ebből 4781 magyar nemzetiségű.

Ebben az iskolai évben az állam és egyéb intézmények a középiskolákra összesen 250 millió cseh koronát, tehát (6-tal számítva) kb. 42 millió pengőt adtak ki.

A középiskolák igazgatását Szlovenszkóban az úgynevezett iskolaügyi referátus végezte, amelyet a prágai iskolaügyi minisztérium kirendeltségének kell tekinteni. Az iskolák ellenőrzését az országos iskolafelügyelők gyakorolják, akiket általában főigazgatóknak ne-

veznek, rangjuk és fizetésük kb. megfelel a magyarországi tanterületi főigazgatókének. Szlovenszko részére 3 ilyen országos középiskolai inspektori állás volt szervezve.

Az államfordulat után a pozsonyi iskolai referátus 10 szlovák tannyelvű kereskedelmi iskolát s egész sor különféle szakiskolát állított fel. Ezekben az iskolafajokban a magyarság korántsem kapta meg a számarányának megfelelő számú intézetet. Összesen 3 magyar tannyelvű szakiskola volt: a pozsonyi kereskedelmi akadémia és kétéves tanfolyam, a kassai fiúipariskola és az érsekújvári női szakiskola.

A népiskolai oktatás terén két fontos törvényt alkotott a csehszlovák parlament. Az egyik a 226. sz. s az 1922. évből való úgynevezett kisiskolátörvény, amely megállapította, hogy az elemi és polgári iskolai látogatási kötelezettség a gyermek betöltött hatodik életével kezdődik és teljes nyolc évig tart; utána még továbbképző iskolák és tanfolyamok létesítendőek a 14—16. év közti korban levő ifjúság számára.

Az elemi és polgári iskolák növendékeinek legnagyobb számát a törvény az egyosztályos iskolákban 50-ben, a többiben 60-ban állapítja meg. Ezt a számot az 1936/37. iskolai évben 45-re csökkentették. Kellő pénzügyi fedezet híján a törvénynek ezt a részét nem lehetett eddig megvalósítani, s különösen a kisebbségi tannyelvű iskolákban nem egy helyen 70—80 gyermek szorongott egy-egy tanteremben.

A második jelentős törvény a körzeti polgári iskolákról szóló, 1935. évi 233. számú törvény volt; célja a polgári iskolai oktatásnak a szélesebb, elsősorban a falusi néprétegekre való kiterjesztése. Ez a törvény lehetővé teszi, hogy több község 5 kilométeres körzetben együtt polgári iskolát állítson fel a polgári iskolaköteles gyermekek részére. Az iskola dologi kiadásait egyharmadrészben az érdekelt községek vállalják, egy-egy harmadrészben pedig a politikai járás és a tartomány fedezi. A személyi kiadások az államot terhelik. A törvényt nagy lendülettel igyekeztek végrehajtani, azonban az őszi államfordulat ezt megakasztotta és a százon felüli körzeti polgári iskolák sorsa Szlovenszkoában ma egészen bizonytalan.

Amint már jeleztem, a csehszlovák állam vezetői átgondolt, nagyvonalú művelődéspolitikával kísérelték meg a nemzeti kisebbségeket meghódítani és egy központosító, erős hivatali gépezetre támaszkodó nemzeti államot felépíteni. E tekintetben a világháború előtti ausztriai nemzetiségi harcokban felnevelkedett nemzedékre, fegyelmezett közvéleményre és hatalmas közművelődési szervezetre támaszkodtak.

A hivatalos művelődéspolitikát kétirányú volt: támadó és védekező. Egyrészt ügyes módszerekkel és közigazgatási intézkedésekkel bénították és nehezítették a nemzeti kisebbségek művelődési életét,

másrészt anyagilag és erkölcsileg hathatósan támogatták mindazon intézményeket, amelyek a csehszlovák művelődéspolitikai végrehajtói voltak. A cseh társadalom e téren rendkívül mozgékony és tevékeny volt s készségesen vállalta mindazon feladatokat, amelyek az államhatalom közegeire nézve kellemetlenek és a nemzeti kisebbségek részére támadási felületet nyújthattak volna.

A csehszlovák állam művelődéspolitikai célokra hatalmas összegeket áldozott és mintaszerű szervezeteket tartott fenn. Az iskolaügyi minisztérium évi költségvetése átlagban egymilliárd cseh korona körül mozgott, ez körülbelül 170 millió pengőnek felel meg. Az iskolafejlesztés és az iskolák fenntartása a húsz év alatt a csehszlovák államnak majdnem $3\frac{1}{2}$ milliárd pengőjébe került. Iskolapolitikai téren a legnagyobb veszedelmet az ú. n. csehszlovák nyelvű kisebbségi iskolák jelentették a nemzeti kisebbségek számára. Ezek az iskolák veszedelmes versenytársai lettek a magyar és a német iskoláknak s az alsóbbrendű nép gyermekeire nagy vonzóerőt gyakoroltak, mert az oda beiratkozott gyermek tandíját nem fizetett, tankönyvet ingyen kapott s a mellett felruházták és sok helyen élelmeztek is.

Ilymódon a kisebbségek gyermekei minden különleges erőszak alkalmazása nélkül fokozatosan elnemzetietlenedtek, s a magyar iskolák sok helyen elnéptelenedtek. Természetes vonzóerejük volt a modern, egészséges, államnyelvű iskolapalotáknak a szegényes magyar iskolákkal szemben, amelyekben sok helyen 70—80 tanuló szorongott egymás hátán.

A magyar iskolaépületek az elmúlt húsz év alatt a visszacsatolt területen bizony nagyon leromlottak, s az államnak, de különösen az egyházaknak igen sok pénzébe fog kerülni az iskolák rendbehozatala, kibővítése, új épületek emelése.

II. A csehszlovák állam művelődéspolitikájának célja a nép általános műveltségi fokának emelésén kívül a beolvasztás (asszimiláció) volt, bár a hivatalos körök állandóan tagadták. Ennek a művelődéspolitikának eszközei az iskola és a népművelési, nemzetvédelmi szervezetek voltak.

A hivatalos körök minden áldozatot meghoztak az iskolaügy fejlesztéséért, hogy elsősorban az iskola segítségével formálják át a fiatalságot és nyerjék meg a csehszlovák állameszmének. Ne ringassuk magunkat ábrándokban, hogy ez az iskolapolitika nem hozott a csehszlovák állam részére kézzelfogható eredményeket. Részletekbe most nem bocsátkozom, csak megjegyzem, hogy évek hosszú és rendszeres munkájára lesz szükség a csehszlovák nyelvű iskoláiban nevelkedett ifjúság lelki és szellemi átfelmérésére.

A csehszlovák állam lázas sietséggel fejlesztette ki hivatalos és nemhivatalos szervei útján a nemzeti kisebbségek által lakott területeken a cseh és szlovák nyelvű iskolák egész hálózatát, nem

riadva vissza semmiféle áldozattól, s legjobb tanerőit küldte oda, nemzeti munkájukért meg is jutalmazta őket. Találónan mondotta 1933. decemberében Benes, akkori külügyminiszter Kassán tartott előadásában, hogy az idő a csehszlovák állam javára dolgozik, és ha ennek az államnak még 30 nyugodt éve lesz, akkor a nemzetiségi kérdés Csehszlovákiában önmagától megoldódik. Való igaz, hogy a csehszlovákiai magyarság két-három évtized alatt jelentéktelen, erőtlen kis néptöredékké zsugorodott volna össze.

A magyar nemzeti vagyón egyre fogyott, a magyar népállomány csökkent, a magyar középosztály létének alapjaiban volt megátadva. Hogy milyen nehézségekkel járt az önvédelmi munka ott, csak az tudja megmondani, aki résztvett benne.

A már-már elalélni látszó nemzeti öntudatot a nyugatról felénk áradó nacionalizmus erősítette meg, lobbantotta új lángra s öntött reményt a csüggedőkbe, kétségbeesettekbe. Az utolsó két év már az újjászületés jegyében zajlott le, és az őszi események elfeledték a küzdelmes napokat.

III. Csehszlovákia művelődéspolitikájában jelentős szerepe volt a társadalmi és közművelődési szervezeteknek, s ezen a téren gyakran mérték össze erejüket a csehszlovák többség és a nemzeti kisebbségek intézményei.

A csehek kisebbségvédelmi szervezeteiket még a múlt század ötvenes éveiben fejlesztik ki. Kezdi a cseh iskolaegyesület megalakításával, amely 1880-ban már országos szervezet. Célja az, hogy társadalmi úton támogassák a cseh iskolákat, s ahol szükséges, óvodákat, népiskolákat létesítsenek saját erejükből. Az egyesület nagy lendülettel fog hozzá a munkához s a harmadik évben már 14 népiskolát és 12 óvodát tart fenn. Ez az iskolaegyesület 1900-ig, tehát két évtized alatt 73 óvodát, 102 népiskolát és 1 polgári iskolát állított fel. Az államfordulat után működési terét a német vidékre tette át s ott kb. 700 óvodát szervezett. 1936-ban a következő iskolákat tartotta fenn: 2 középiskolát, 7 női szakiskolát, 12 népiskolát és 223 óvodát. Erre a célra az egyesület évente kb. 15 millió koronát adott ki s a belföldi csehnyelvű iskolákon kívül még a külföldi cseh iskolákat is támogatta.

Ezen iskolaegyesület mellett még más nemzetvédelmi egyesületek, az ú. n. *Jednoták* is működtek Csehország területén. Így pl. az északcsehországi Nemzeti Egység szervezete már 1885-ben megalakult, s 1911-ben 611 helyi csoportja volt 50.000 taggal. Főképp a német vidéken cseh telepítéssel foglalkozott a világháború után. E mellett 300 cseh kisebbségi iskola gyermekeit látta el tankönyvekkel, ruhával, cipővel, vasúti jeggyel s népkönyvtárakat állított fel a vegyes és német területeken. Ilyen volt a sumvai Nemzeti Egység szervezete is, amely német területeken felépített cseh iskolák pártfogását, fenntartását vállalta magára.

A morvaországi *Jednota* különösen iskolaügyekkel foglalkozott behatóan a legutolsó időig. 1935-ben 69 óvodát, 85 népiskolát és 20 polgári iskolát tartott fenn saját erejéből. Ezenkívül a népkönyvtáraknak egész sorát állította fel a falvakban. A délmorvaországi Nemzeti Egység szervezet 32 csehnyelvű polgári iskolát, 125 népiskolát és 85 óvodát tart fenn, ezzel terhet vesz le az állam válláról és a nemzeti közművelődés munkájának szolgálatába állítja a társadalmi erőket.

Ezekhez hasonló cseh közművelődési és társadalmi szervezet működik még Csehországban. A világháború előtt cseh kisebbségvédelmi célokat szolgáltak, a világháború után pedig a csehszlovák uralmi törekvés szolgálatában állottak, s ez a németeket hasonló eszközökkel és módszerekkel dolgozó önvédelmi munkára kényszerítette.

A szudétai németek nemzetvédő szerve Csehszlovákiában a Kulturverband, a német közművelődési egyesület volt. Egész Csehszlovákia területén bámulatos gyorsasággal terjeszkedett, száz meg száz szervezetet létesített és sok százezer tagot gyűjtött össze. Az utóbbi években átlag évi 10 millió koronás költségvetéssel dolgozott és milliókat áldozott német iskolák létesítésére, fenntartására, segélyezésére. Így többek között 1934-ben 5,3, 1935-ben 5,9, 1936-ban 6,3, 1937-ben 6,4 millió koronát áldozott német iskolai célokra. Nem feledkezett meg a szlovenszkói németekről sem. Ezen a területen évi bevétele 260.000 korona volt, mégis pl. 1937-ben 800.000 koronát költött a szlovenszkói német iskolaügyre és társadalmi segélyekre. Alig van német község Szlovenszkóban, ahol ez az egyesület nem nyújt segítséget a német iskolák fejlesztésére és fenntartására.

A régi Csehszlovákia területén százon felüli népiskolát tartott fenn és biztosította a tanítók fizetését. Gondoskodott 108 óvoda fenntartásáról, 25 óvónőnek biztosította a fizetését és 89 óvodának a működését állandó anyagi támogatással tette lehetővé. Szegény gyermekek részére 50 napközi otthon tartott fenn, 104 napközi otthon anyagi támogatásban részesített, 22 alkalmazottat pedig más intézmények által fenntartott napközi otthonokban fizetett. Ezenkívül figyelme kiterjedt az iskolával kapcsolatos minden ügyre: telkeket vásárolt, terveket készített, kölcsönöket szerzett, vasúti jegyeket adott a vidékről bejáró gyermekeknek, ellátást biztosított a szegényeknek, internátusokat létesített, ösztöndíjakat osztott ki német főiskolások között.

Hosszú volna részletesen felsorolni mindazt, amit a német közművelődési egyesület a német iskolákért s egyúttal a német ifjúságért tett. Napi kiadása átlagban 26.000 korona volt, de a német áldozatkészség, amely bámulattal töltött el mindenkit, összegyűjtötte a pénzt, mert végeredményben német nemzeti célt szolgált.

Ez a példaadó áldozatkészség tette lehetővé, hogy a *Kulturverband* segítségével az elmúlt 20 év alatt 40.000 német gyermek járhatott a szövetség által fenntartott vagy segélyezett iskolákba, óvodákba, menedéket talált a napközi otthonokban, s ilyképen megmentették őket a német nemzet számára. A szövetség ezenkívül még nagyszabású népművelő munkát is végzett, de erre hely híján nem térek ki.

IV. Szlovenszkóban is megindult az államfordulat után a közművelődési szervező munka szlovák részről. 1920-ban Srobár miniszter és társai megalakítják a Slovenska Liga nevű társadalmi szervezetet, amelynek célja az alapítók szerint az, hogy visszaszlovákosítsa az elmagyarosodott szlovákokat, erősítse a szlovák nemzeti öntudatot és együttműködjék a csehekkel. Ezt a célt a Liga a következő módszerekkel igyekezett elérni: 1. a magyar nyelvterületen szlovák és cseh telepítésekkel, 2. megbízható cseh és szlovák hivatalnokoknak magyar vidékeken való elhelyezésével, 3. magyar nyelvterületeken csehszlovák tannyelvű iskolák felállításával.

Ennek a munkának oroszlánrészét a Slovenska Liga vállalta. Milliós segélyeket kapott hozzá s az állami és közigazgatási szervek hathatósan támogatták.

A Slovenska Liga évi költségvetése átlagban 5—6 millió csehszlovák korona volt. Egyes években, mint például 1929-ben az iskolai kiadásai maguk meghaladták a 6 milliót. 1930—37 között a Liga szlováknyelvű iskolákra 12.5 millió koronát adott ki. A szervezetek száma 1937 végén 430 volt, s a jubileumi évben százzal akarták szaporítani. A legtevékenyebb helyi csoportok a magyar nyelvterületen voltak. A Liga megalakulásától kezdve 277 népiskolát és óvodát létesített, s ezek legnagyobb részben magyar községekbe kerültek. Ezekből az iskolákból a Liga maga 112-t a saját erejéből tartott fenn, ami évi 600.000 koronájába került.

Ez a céltudatos munka kétségtelenül elnemzetietlenítési célt szolgált, hisz oly községekben is állítottak szlovák iskolákat, ahol szlovákok egyáltalában nem laktak. A bécsi döntés következtében Magyarországhoz visszacsatolt területen 150, a Liga által szervezett iskola maradt, amelyek most a magyar állam tulajdonába mennek át és magyar népiskolák céljaira használhatók fel.

V. A magyarság már az államfordulat utáni első években felismerte a csehszlovák iskolapolitikában rejlő nagy veszedelmet és azonnal védekezni kezdett. Sajnos, ebben a harcban egyenlőtlen fegyverekkel folyt a küzdelem. A magyarság fegyvere csupán a jog és a törvények voltak, a csehszlovák kormánynak pedig rendelkezésére állott az államhatalom ereje, a hivatalos szervek és korlátlan anyagi eszközök, azonkívül számos társadalmi szerv is támogatta. A parlamenti vitákban részünkről állandóan felvetődtek az iskolai sé-

relmek, a magyar sajtó állandóan foglalkozott velük. Az interpellációkra adott hivatalos válaszok azonban úgyszólván sohasem ismerték el a panaszok jogos voltát. A magyar törvényhozók panaszaikkal többször fordultak a Népszövetséghez is, de onnan még választ sem kaptak.

Ez a merev iskolapolitika azonban mégsem hozta meg a csehszlovák állam részére a várt eredményt. A magyarság nagy veszteségeket szenvedett ugyan a harcban, de nem tört meg és népállományát nagyrésztben megtartotta. Az Egyesült Magyar Párt különösen az utolsó két-három évben rendszeres iskolavédelmi munkát folytatott és megkísérelte a hiányzó magyar iskolák megszervezését. Ellenőrizte az iskolai oktatást, tájékoztatta a magyar falvak és városok lakosságát, az iskolaszékeket az iskolai ügyekben való eljárás bonyolult kérdéseiről s minden fontosabb iskolai kérdésben eljárta az iskolai hatóságoknál. Ez volt a tulajdonképpeni feladata a párt pozsonyi kultúrreferátusának, ahol mindezeket a kérdéseket szakszerűen feldolgozták.

A párt törvényhozóinak és tartományi képviselőinek beszédei, interpellációi és közbelépései beszédes bizonyosságai annak a nagy *iskolavédelmi munkának*, amely magyar-résztől Csehszlovákiában megszakítás nélkül folyt és amelyre nemzetvédelmi érdekből nagy szükség volt.

Az idők folyamán a magyarság politikai megerősödése lehetővé tette, hogy a pártszervezetek keretein kívül is megindulhatott a rendszeres, országos magyar közművelődési munka.

Ezt a feladatot vállalta a Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület, a SZEMKE. Hosszas szünetelés után, aminek elsősorban a pénzhiány és a legtöbb helyen a hatóságoknak ellenséges magatartása volt az oka, kb. három évvel ezelőtt az újjászervezett kultúregyesület nagyarányú szervező munkába fogott, úgyhogy ez év tavaszán a főtítkári beszámoló már 180 helyi szervezetről emlékezhetett meg.

A SZEMKE hivatása elsősorban kulturális szervezés és népművelés. További célul a magyar iskolásgyermekről való gondoskodást, tanszerekkel, tankönyvekkel való ellátásukat tűzte ki. Fontos hivatás volt ez, s nem szűnik meg a jövőben sem azokon a területeken, amelyek most Magyarországhoz visszakerültek, valamint azokon a magyar szigeteken, melyek Csehszlovákia területén maradtak.

Voltak ezeken az országos szervezeteken kívül helyi jellegű közművelődési egyesületek is, pl. a pozsonyi Toldy-Kör, a kassai Kazinczy-Társaság, a komáromi Jókai-Egyesület, ahol a megpróbáltatás nehéz éveiben sem szünetelt a művelődés munkája és az irodalom ápolása. Előadások tartásával, könyvek, folyóiratok kiadásával, hangversenyek rendezésével szolgálták a magyar közművelődést Csehszlovákiában. Azokban a városokban volt különösen szük-

ség erre a tevékenységre, ahol az állandó beszivárgás folytán egyre erősödött a csehszlovák elem.

A magyarországi közművelődéstől élszakítva, sajátos magyar művelődési élet fejlődött ki ez alatt a húsz év alatt az elcsatolt magyar területeken.

A csehszlovákiai Magyar Színpártoló Egyesület a kisebbségi magyar művelődési életnek fontos szerve volt. A hivatalos kormánykörök határozott ellenségei voltak a magyar színészetnek. Megszüntetni nem merték a magyar színházak működését, de olyan módszereket alkalmaztak, amelyekkel gyökerében támadták meg és lassú kihalásra ítélték.

A magyar áldozatkészség sokáig lehetővé tette, hogy a magyar színészet méltóan tölthesse be hivatását. Azonban a szlovák nacionalista körök nem bírták elviselni, hogy a magyar színészet magasabb fokon álljon, mint a szlovák. Először az egységes szlovenszkói magyar színi kerületet osztották ketté. Azután a magyarországi színészek beutazását korlátozták, majd a pozsonyi és kassai színi évadot rövidítették meg annyira, hogy rendes társulat eltartása lehetetlenné vált. A cseh és a szlovák színtársulatok milliós pénzbeli támogatásban részesültek és az évadbeosztásban ők intézkedtek, a rosszabb helyzetben levő magyar színtársulatok ellenben csak kis segélyeket kaptak. A pozsonyi magyar színi kerületet a magyarság vezetőinek és az Egyesületnek minden tiltakozása ellenére oly egyénnek juttatták, akivel szemben a magyarság kezdettől fogva bizalmatlan volt és semmiféle kezeséget nem látott személyében arra, hogy a magyar színészet sorsát komolyan a szívéen viseli.

Ezekben a nehéz esztendőben az Egyesület erkölcsileg is jelentékeny összegekkel támogatta a magára hagyott magyar színészetet, s a magyar pártok törvényhozóival és tartományi képviselőivel válllvetve védte e folytonos válságokkal küzdő intézmény érdekeit a nyilvánosság és a hatóságok előtt.

A csehszlovákiai magyar művelődési élet az elmúlt húsz év alatt a fejlődésnek több korszakán ment keresztül. Az államfordulat utáni első években magyar közművelődési szervezetek hiányában és az állam hivatalos tényezőinek merev magatartása miatt magyar művelődési élet csupán a múltból megmaradt helyi jellegű közművelődési egyesületekben, kaszinókban, társadalmi körökben volt. A magyar művelődési élet védelme, a magyar iskolaügyek ellenőrzése, a jelentkező közművelődési törekvések felkarolása, a hatóságok előtt való képviselés, a népművelés, a sérelmek gyűjtése és feldolgozása: mindezek a feladatok a magyarság politikai pártjaira és szervezeteire hárulnak.

Ez a munka az évek folyamán egyre bővül és az új magyar művelődési élet fokozatosan fejlődik, erősödik. Ezt a folyamatot a hivatalos körök is észreveszik, s a kormánykörök részéről az

emigráció segítségével megindulnak a burkolt és nyílt támadások mindennemű magyar közművelődési megmozdulással szemben, hogy ezek tulajdonképpen a magyar ellenzéki politika céljait szolgálják és államellenes, irredenta körök vak eszközei.

A magyar közélet vezetői, látva, hogy a fellendülő magyar művelődési életet veszedelem fenyegeti az államhatalom részéről és hogy a közművelődés munkásai riadtan vonulnak félre, elhatározzák a művelődési élet és a pártpolitika kettéválasztását, természetesen az egységes nemzeti szempontok kölcsönös tekintetbevételével.

A művelődési életnek országos viszonylatban való megszervezését a Szlovenszkoí Magyar Kultúregyesület vállalta, a művelődéspolitikai tevékenység pedig továbbra is a magyar pártok hatáskörében maradt.

Minthogy a közművelődési feladatok egyre szaporodtak és a munka egyre bővült, a SZEMKE elsősorban a népművelésre és az iskolavédelemre összpontosítja erejét, tevékenységét, mint legfontosabb munkakörökre. Az irodalmi és művészeti törekvések támogatására 1937-ben, tehát már a legutolsó időben megalakult az Irodalmi Szövetség. A fiatal magyar szellemiség legjobbjai a Prágában megjelenő Új Szellem c. folyóirat körül csoportosulnak. A katolikus fiatalság közlönye az Új Élet nevű havi szemle.

Ebben a természetszerű és a viszonyok által diktált fejlődésben a helyi jellegű egyesületek tevékenysége lassan háttérbe szorul, és életerős, országos közművelődési szervek alakulnak, amelyek nagy feladatokat tűznek ki célul maguk elé s ezek megvalósítására alkalmasak is, pl. Országos Dalosegyesület, Járási Közművelődési Testületek, Szülői Szövetség.

A Csehszlovákiából Magyarországhoz visszacsatolt területek lakossága ezeket az önerejéből felépített, hatalmas politikai, közművelődési és társadalmi szervezeteket magával hozza az anyaországba. Hosszú évek fáradságos, rendszeres, aprólékos munkájának gyümölcsei és értékes eredményei ezek, meg kell őket becsülni és fel kell használni a megnagyobbodott Magyarország újjáépítésében. A szervezeteken kívül azonban ott vannak a húszéves munkában megedzett, élettapasztalatokkal és kellő gyakorlattal rendelkező politikai és közművelődési vezetőemberek, tisztviselők, akikben elsőrangú munkaerőket kap a magyar közélet. A húszéves, fárasztó kisebbségi élet is megteremtette a maga gyümölcseit, kitermelte a maga értékeit.

Az elmondottakkal csupán vázlatos képet adtam a csehszlovákiai művelődési politikai harcokról és az ott működő, közművelődési célokat szolgáló intézményekről. Tanulni nem szégyen még az ellenféltől sem, és mi őszintén bevalljuk, hogy az ott átélt húsz év alatt sokat tanultunk a többi nemzettől. Kisebbségi helyzetünkben a

művelődés terén nem maradtunk le a versenyben, s olyan mód-szereket sajátítottunk el iskolavédelmi és művelődési téren, amelyek itt saját hazánkban népünk művelődési színvonalának emelése érdekében sikerrel alkalmazhatunk.

Itt is szükség van nagyvonalú művelődéspolitikára, hogy a magyar nép széles rétegeinek ellenállóképessége fokozódjék. Mi is nagyrabecsüljük a kiváló egyéni teljesítményeket a tudományok, a művészet, az irodalom terén. De a kisebbségi helyzet megtanított bennünket arra, hogy erős Magyarország csak úgy teremthető meg, ha népünk életszínvonalát emeljük és műveltségét fokozzuk. A magyarság a Dunamedence népei között csak úgy tudja történelmi hivatását betölteni, ha ennek a nemzetnek minden tagja sorsközösséget érez egymással szemben.

Mi a húszéves kisebbségi életben elvetettük a jelszavas, csak külsőségeken megnyilatkozó nacionalizmust, megszüntettük a nemzeti összetartozás legfőbb akadályát, a társadalmi és osztályrétegződést s helyükbe a nemzeti öntudatot, a szociális gondolkozást, a közösségi szellemet és az erkölcsi felelősségérzetet állítottuk vezérelvekkül. Az idegenből visszakerült magyar már nem fut ködképek után, hanem a valóság alapjára helyezkedik. Egyaránt megbecsüli a szellemi és a testi munkást, s mindegyikben nem egy társadalmi osztály képviselőjét látja, hanem a nemzettestvért.

E fejtegetések során nem feledkezhetem meg a kisebbségi élet önzetlen, odaadó munkásairól, a Csehszlovákiában működött és most visszakerült magyar tanári és tanítói karról sem. Ez a testület nagy egységében megállotta ott a helyét, ezért magyarországi nemzettestvérei és kartársai részéről jogosan megilleti őket a hála és elismerés, mert az elmúlt húsz év alatt ők voltak a csehszlovákiai magyar ifjúság gondozói, nevelői, tanítómesterei, s nélkülük ma nyelvben és szellemben idegen fiatalságot talált volna a visszacsatolt területen Magyarország népe.

Befejezésül meg akarom állapítani még, hogy a visszacsatolt területek magyarsága nagyon jól tudja, hogy az anyaország magyarsága is sok szenvedésen és nagy lelki válságokon ment keresztül az elmúlt húsz év alatt. Ezért mi nem akarjuk magunkat mártíroknak feltüntetni és a kisebbségi sorsban eltöltött időért nem kívánunk magunknak kiváltságokat vagy kivételes elbánást. Mi mint nemzeti kisebbség az idegenben is csak kötelességünket teljesítettük azon a helyen, abban a környezetben, ahová a Gondviselés állított bennünket. A visszatérés számunkra azt jelenti, hogy erőnket, szorgalmunkat, tudásunkat és szerzett tapasztalatainkat a magyar haza, a magyar jövő szolgálatába állítsuk.

Fleischmann Gyula.